

פרק אלו נערות

אם בא על נערה שהיא מכלל הנשים הפסולות לו.

הוא חייב קנס, בין אם היתה הנערה מכלל הנשים האסורות עליו אך קידושין תופסין לו בהן [כמו איסורי עשה וחייבי לאוין לפי חכמים], ובין אם היתה מהנשים אסורות עליו באיסור כרת, שאין קידושין תופסין לו בהן.

הוצרכה משנתנו להשמיענו זאת, משום שיש תנאים התולים את חיוב הקנס באפשרות של תפיסת קדושין של האונס והמפתה בנערה הבתולה. לפי שנאמר "ולו תהיה לאשה", שהוא לשון הויה של קידושין, ואשה שאינה ראויה לקיימה לו, כיון שלא קרינן בה "ולו תהיה לאשה", אינו חייב בקנס [כמבואר כט ב].

ובאה משנתנו להוציא משיטה זו.

ד. במשנה הבאה יתבאר, שהאונס או המפתה אחת מהנשים שהוא חייב עליהן מיתת בית דין, אין הוא מתחייב בקנס, משום ש"קים ליה – בדרכה מינייה" [תרגום: דיינו להעמידו ב[עונש] גדול ממנו].

היינו, כל העושה מעשה שיש בעשירתו שני חיובי עונשים נפרדים, אחד קל ואחד חמור, כגון מיתה וממון –

כיון שהמיתה היא עונש חמור ואילו הממון הוא עונש קל, הרי הוא פטור מן העונש הקל.

וכלל זה, ש"קים ליה בדרכה מינייה", נאמר

א. אמרה תורה [בספר דברים כח כט], בענין האונס נערה בתולה:

"כי ימצא איש נערה בתולה אשר לא אורשה, ותפשה [באונס] ושכב עמה, ונמצאו.

ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף.

ולו תהיה לאשה תחת אשר עינה, לא יוכל שלחה כל ימיו".

ב. עוד נאמר בתורה [בספר שמות כב טו], בענין המפתה נערה בתולה:

"וכי יפתה איש בתולה אשר לא אורשה, ושכב עמה, מהור ימהרנה לו לאשה".

והיינו, שישאנה, ויתחייב לתת לה "מוהר", כתובה, כמו שמתחייב כל בעל לאשתו. ואם עשה כן, דיו בכך, ואינו חייב לשלם קנס.

אך "אם מאן ימאן אביה לתתה לו [לאשה] – כסף ישקול [ישלם המפתה קנס, חמשים שקלי כסף, לידי אביה של הנערה הבתולה המפותה. וערכו של סכום זה, הוא] כמוהר הבתולות".

והיינו, שישלם המפתה חמשים שקלי כסף.

ואת סכום מנין השקלים, שהוא חמשים לומדים מהסכום האמור בתורה במי שאונס בתולה.

ג. משנתנו מבארת, שחיוב הקנס של האונס והמפתה נערה בתולה, אינו רק אם אנס או פיתה נערה המותרת לו בנישואין, אלא גם

אפילו אם לא נתחייב בפועל בעונש החמור, אלא די בכך שעבר עבירה שיש בה גם עונש חמור.

וכגון שעבר את העבירה שחייבים עליה עונש חמור בשוגג, שאז הוא אינו נענש במיתה, ובכל זאת הוא פטור מהעונש הקל של ממון.

ולכן, אם בא בשגגה על נערה בתולה שחייבים עליה במזיד מיתת בית דין – אין הוא חייב לשלם קנס, היות ואילו הוא היה מזיד באיסור, הוא היה חייב מיתת בית דין.

ה. משנתנו סוברת, שאין דין "קים ליה בדרכה מיניה" אמור אלא בחייבי מיתות בית דין, אבל חייבי כריתות אין הם נפטרים מן הממון. וזאת, שלא כדעת רבי נחוניה בן הקנה, הסובר שאף חייבי כריתות נפטרים מן הממון ומן הקנס. ותתבאר שיטתו בגמרא.

ו. משנתנו מתחלקת לשלשה חלקים:

החלק הראשון: נערות שאסורות באיסור לאו על הבעול [חייבי לאוין]. ומלמדת המשנה שהבא עליהן חייב קנס.

חלק שני: נערות הנחשבות כ"בתולות", על אף שנבעלו.

חלק שלישי: נערות שהבעול אותן חייב עליהן כרת. ומשמיעה המשנה שהבא עליהן חייב קנס.

מתניתין:

אלו הן הנערות הבתולות שיש להן קנס כט-א
חמשים כסף, אם אנס או פיתה אותן אדם, על אף שהן פסולות להנשא לו, ואין נוהגת בהן המצוה לשאת אותן לאשה.⁽¹⁾

א. נערות האסורות על בועליהן באיסור לאו:

הבא על הממזרת, שעובר ב"לא יבוא ממזר [וכן ממזרת] בקהל ה'".

ועל הנתינה, שהיא מן הגבעונים, האסורה לבוא בקהל היות שדוד גזר עליהם.⁽²⁾

ועל הכותית, בת לאומה הכותית, שנתגיירו אנשיה מפני פחד האריות שנשתלחו בהם.

"נתינים"⁽¹⁾. ובגמרא יבמות עח ב איתא: נתינים, דוד גזר עליהם, שנאמר: "ויקרא המלך [דוד] לגבעונים ויאמר אליהם: והגבעונים לא מבני ישראל המה". כלומר: אינם ראויים לבוא בקהל ישראל.

ובשיטת רש"י במשנתנו שכתב שדוד גזר עליהם, יש לפרשו בשני אופנים:

האחד: גזר עליהם איסור חתנות.

השני: גזר עליהם שעבוד, ומכח השעבוד נאסרו.

1. כך מבארת הגמרא.

לשון רש"י: שיש להן קנס, אם אנסה אדם, נותן לאביה חמשים כסף. כדכתיב "ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף".

והטעם שהזכיר רש"י אונס ולא פיתוי – ראה בפני יהושע וברש"ש.

2. הגבעונים הם משבע אומות שבארץ ישראל, ונתגיירו בערמה בימי יהושע, ולכן "נתנם" יהושע לחוטבי עצים ושואבי מים [ומכאן שמם

שנבעלו בזמן שלא היו יהודיות, בכל זאת הבא עליהן חייב קנס כדין הבא על בתולה היות וגם אם נבעלו אז, היו בתוליהן חוזרים לפני גיל שלש שנים.

אבל אם נפרו, או נתגירו, או נשתחררו, כשהיו יתירות מבנות שלש שנים ויום אחד, שכבר היו ראויות לביאה בגיותן [או בהיותן שבויות או שפחות], ואם נבעלו, אין בתוליהן חוזרים, אין להן קנס, היות והן בחזקת בעולות, וכפי שיתבאר במשנה הבאה.

ולדעת התנא של משנתנו "גרי אריות הן", שאין הם נחשבים לגרי אמת, אלא הם נכרים, ואסורים משום "לא תחתן בם".⁽³⁾

ב. נערות שהן נחשבות בתולות על אף שנבעלו:

הבא על הגיורת, ועל השבויה [שנשבת לבין הנכרים], **ועל השפחה, שנפרו ושנתגירו ושנשתחררו** כשהן פחותות מבנות שלש שנים ויום אחד, וגדלו ונעשו נערות, הרי אף על פי שנשים אלו הן בחזקת

והחת"ם סופר כאן ביאר דעת רש"י, שאף גויה יש לה מעיקר הדין קנס [אם היא משמרת את עצמה ואינה בעולה], אלא שאין נותנים לה אותו משום דאולה ואכלה בגיותה. ואולם סברא זו לא שייכת אלא במי שהיא עובדת עבודה זרה, אבל כותית, שאינה עובדת עבודה זרה, אע"פ שאין לה דין ישראל מפני שגרי אריות הם, מכל מקום קנס יש לה, וראה גם ב"דברי יחזקאל" סימן כג אות ה'. וראה בחתם סופר עוד מה שכתב בזה, וראה גם מה שכתב בספר הפלאה [אבל התוספות לשיטתם לעיל יא א, שאף בלי סברא זו אין לגויה קנס].

ובהערות להגרי"ש אלישיב שליט"א הביא דוגמא לחילוק שבין כותית לשאר גויים, מתוספות בגיטין כה א ד"ה הלוקח, לענין יין של כותים, כיון שפורשים מעבודה זרה יותר משאר עובדי כוכבים ומחזיקין בתורה שבכתב וגם אלהיהם אינם עובדים כמו שהיו עושים בבית ראשון, להכי כשגזרו על יינן של עובדי כוכבים לא גזרו על של כותים.

ואולם אף לדעת רש"י שהנכרית יש לה קנס, אין האב זוכה בתשלומי הקנס, שהרי קיימא לן "אין אב למצרי" [יבמות צח א], ואין לו דין אב אלא במקום שגילתה התורה בהדיא, וכגון לענין

ולפי הפירוש השני, שגזר עליהם שעבוד, כתב תוספות הרא"ש ביבמות עט א, כי מאחר שאינם בגדר עבדים המיוחדים לאדוניהם אלא רק משועבדים בשעבוד כללי לכלל ישראל, אין בהם איסור מצד לאו של "לא יהיה קדש" הנוהג מן התורה בעבד. וראה בכל זה בתוספות כאן וביבמות ובדברי המפרשים כאן.

ואולם רש"י במכות פרק אלו הן הלוקין [יג א] כתב: נתינה, מן הגבעונים היא, ומלקות משום "לא תחתן בם". והינו איסור מן התורה להתחתן עם שבעת האומות, אפילו אם התגירו.

3. א. ביארו התוספות בחולין ג ב ד"ה קסבר, שאף גרות מחמת אריות גרות היא, והטעם שהכותים אינם חשובים גרים, הוא משום שלא נתגירו לגמרי, וכמו שנאמר [מלכים — ב יז] "את ה' היו יראים וואת אלהיהם היו עובדים", ודעת החולק על התנא של משנתנו וסובר כותים גרי אמת הן, הוא משום שלדעתו אחר כך נתגירו לגמרי.

ב. הקשו התוספות: אם סבירא ליה לתנא של משנתנו שגרי אריות הן, הרי דינן כגויות ואין לגויה קנס, וכמבואר לעיל יא א: "[וכי] יהבינן לה קנס, ואולה ואכלה בנכריותה!?"

ועל הנדה, שהבא עליה חייב כרת.

כל אלו יש להן קנס –

כי אף על פי שהן בהכרת [על שם הכתוב "הכרת תכרת הנפש"], הרי אין בהן מיתת בית דין, שיפטור אותו מן הקנס מדין "קים ליה בדרבה מיניה", ויקבל רק את עונש המיתה החמור, ולא ייענש בעונש הממון שהוא קל.⁽⁵⁾

גמרא:

שנינו במשנה: אלו נערות שיש להן קנס הבא על הממזרת ועל הנתינה ועל הכותית:

ותמהה הגמרא על לשון המשנה, "אלו נערות", שמשמעותו, לכאורה, כי רק לאלו

ג. נערות הפסולות לבועליהן וחייב עליהן כרת:

וכן הבא על אחותו – נערה כשהיא בתולה – שחייב עליה כרת.

ועל אחות אביו ועל אחות אמו שחייב עליהן כרת.

ועל אחות אשתו שהיא בכרת.

ועל אשת אחיו, שנתקדשה לאחיו – ועדיין לא נישאת ובתולה היא – וגירשה אחיו וכבר אינה אשת איש, ואין היא אסורה על אחי בעלה אלא משום איסור אשת אח שהוא בכרת.⁽⁴⁾

ועל אשת אחי אביו, שנתקדשה לאחי אביו, וקודם נישואין גירשה אחי אביו והיא באיסור כרת על הבועל.

ירושלמי וכמו שכתב הרמב"ן שם.

ולפי זה לא משכחת לה בא על הכותית שיתחייב אלא אם כן בא עליה באונס, שאם מפותה היא הרי מפותה אין לה קנס כשהקנס לעצמה כיון שמחלה, וכמבואר לקמן לב א, וראה בגמרא סנהדרין עד א שרב פפא מפרש את משנתנו במפותה.

ויש לומר על פי מה שכתבו התוספות בסנהדרין עג ב, שאף המפותה אם היא אומרת בפירוש שאינה מוחלת על הקנס הרי הבועל חייב לשלם לה קנס.

4. כתב רש"י: ועל אשת אחיו שנתקדשה לו לאחיו וגירשה שאין בה מיתה אלא כרת, והטעם שכתב רש"י "ונתקדשה לו" הוא משום שאם נישאת לו דין בעולה יש לה אפילו עדיין לא נבעלה, וכמו שכתב הרמב"ם בפרק א מהלכות בתולה [שיטה מקובצת בד"ה ועל אשת אחיו

בדעת רש"י], ואם לא גירשה האח, הרי היא אשת איש וחייב עליה אחי בעלה מיתה ולא כרת.

והטעם שכתב רש"י "וגירשה" ולא כתב שמת בעלה, לכאורה הוא על פי מה שהביאו התוספות בשם הירושלמי שהקשה על משנתנו: ולא יבמה היא לו וזקוקה לו, ומה קנס וכרת שייך בה, ומשני בירושלמי, בשיש לו בנים מאשה אחרת [כי מזו אין לו בנים, שעדיין לא נשאה ולא בא עליה]; וכתבו התוספות והוא הדין דהוה מצי לאוקמי כשגירשה, וזו היא שיטת רש"י.

ואולם אף גבי אשת אחי אביו כתב רש"י שגירשה ולא כתב שמת, ואף שאין שייך שם יבום.

5. ואפילו אם לא היתה התראה או שהיה שוגג אין הוא חייב קנס, כי אף חייבי מיתות שוגגים פטורים מן הממון.

יש קנס ולא לאחורות: (6)

וכי רק הני נערות פסולות [ממזרת נתינה וכותית] בלבד אית להו קנס, ואילו נערות כשירות לא מגיע להן קנס! ?

ומשינין: הכי קאמר התנא של המשנה: אלו נערות "פסולות", שיש להן קנס על אף שהן פסולות מלהנשא לו —

הבא על הממזרת, ועל הנתינה, ועל הכותית. (7)

עוד מדייקת הגמרא את לשון משנתנו ששינו "אלו נערות":

הבא על הנערה, אין, אכן יש לה קנס.

אבל הבא על הקטנה, לא! (8)

והוינן בה: מואן תנא? לפי איזה תנא נשנית משנתנו שהקטנה אין לה קנס?

אמר רב יהודה אמר רב: בשיטת רבי מאיר היא אמורה.

שכן מצאנו בברייתא, שלדעת רבי מאיר קטנה אין לה קנס, אלא רק נערה בלבד.

דתניא: "קטנה", שהיא מבת יום אחר ועד שתביא שתי שערות ותעשה נערה —

יש לה מכר — אביה יכול למוכרה שתהיה אמה עבריה.

ואין לה קנס — אין משלמים עבורה קנס לאביה אם נאנסה או נתפתתה. (9)

ואילו נערה, שהיא משתביא שתי שערות ועד שתיבגר [לאחר שש חדשים מהבאת שתי שערות] —

יש לה קנס — אם נאנסה או נתפתתה משלמים קנס לאביה.

ואין לה מכר (10) — על ידי אביה להיות אמה עבריה.

דברי רבי מאיר!

שהיה רבי מאיר אומר: כל מקום שיש לאב מכר בבתו לאמה עבריה [דהיינו, כשהיא

9. נתבאר על פי לשון רש"י במשנה לקמן מ ב, שהקשר בין מכר לקנס הוא, שהמכר הוא על ידי האב וכן הקנס משתלם לאב.

וכן הוא מוכרח לפי מה שנקט הרמב"ן בפרשת משפטים שנערה או בוגרת יכולה למכור את עצמה לאמה, ובהכרח שה"מכר" הנזכר כאן מתיחס לאביה.

10. כתב רש"י: ואין לה מכר, כדתניא: יכול ימכור אדם את בתו כשהיא נערה, אמרת קל וחומר: מכורה כבר יוצאה עכשיו [שאמה עבריה יוצאת בסימני נערות], שאינה מכורה אינו דין שלא תימכר.

6. ריטב"א, וראה עוד בשיטמ"ק בביאור דקדוק הגמרא.

7. כתב הריטב"א: הכי קאמר אלו נערות פסולות, פירוש, לא שיהיו כולן פסולות, דהא גיורת ושבויה פחותות מבנות שלש שנים כשרות אפילו לכהונה, אלא יש מהן פסולות ויש מהן פגומות; וראה עוד בשיטה מקובצת מה שהביא בענין זה.

8. ראה בתוספות ובמה שהביא בשיטה מקובצת לבאר דקדוק הגמרא, כי בפשוטו אין הדקדוק מוכרח כיון שגם בכתוב איתא "נערה" ומה שנאמר בכתוב נאמר במשנה.

קטנה] — אין חיוב קנס על אונסה או פיתוייה.

וכל מקום שיש קנס [כשהיא נערה] — שוב אין בה לאב אפשרות של מכר.

וחכמים אומרים:

קטנה, שהיא מבת שלש שנים ויום אחד, שכבר נעשית ראויה לביאה, וכן נערה, עד שתיבגר — יש לה קנס, וקנסה לאביה.

ומדייקת הגמרא את לשון הברייתא בדברי חכמים שקטנה, החל מבת שלש שנים, "יש לה קנס", ותמהה:

וכי רק קנס, אין, אכן יש לה בהיותה קטנה, ואילו מכר לאמה העבריה לא שייך בה, אף שעדיין היא קטנה, שלא הביאה שתי שערות?!

כט-ב ומשינין: אימא אף קנס⁽¹⁾ יש לה במקום מכר.

ותמהה הגמרא על דין משנתנו, המחייבת קנס למי שבא על הפסולות:

וכי הני נערות פסולות — בני קנסא נינהו [בנות קנס הן]?!

ואמאי?!

והרי איקרי כאן בפרשת אונס את הבתולה: "ולו תהיה לאשה", ומשמע שהתורה מדברת במי שבעל אשה הראויה לו, שהוא יכול לקיים בה את המצוה לקחתה לאשה. ואילו פסולות, הרי אינן ראויות לו, ואם כן מניין לנו שחייב עליהן קנס! (2)

אמר ריש לקיש: כתוב בפרשת אונס "נערה — נערה — הנערה".

א. "כי ימצא איש נערה בתולה".

ב. "ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף".

ולא היה לו לכתוב לומר אלא "ונתן לאביה חמשים כסף".

וכיון שחזר ואמר הכתוב "[ה]נערה" פעם שניה, הרי מקור ללימוד אחד.

ג. ובאותה פעם שניה היה לו לומר "נערה" גרידא.

וכיון שהוסיף הכתוב את האות ה"א, ואמר "הנערה" — הרי מקור ללימוד שני.

יש לה מבת יום אחד ועד שתביא שתי שערות. ומה שכתב רש"י "מבת יום אחד" הוא על פי הברייתא לקמן מ ב; וראה במנחת חינוך ריש מצוה מג, שלדעת הרמב"ם יכול האב למכור את בתו משהוכר העובר, וראה בקובץ שעורים אות עט.

2. כתב הריטב"א, שאין כוונת הגמרא לומר שמ"ולו תהיה לאשה" נתמעטה אשה שאינה ראויה לו, שהרי בגמרא לקמן מ א מבואר, שאף

וכוונתו לבאר לשון "אין לה מכר" דמשמע שאין המכירה חלה כלל, אבל גם בלי הקל וחומר היה הדין שהיא יוצאת אם מכרה אביה, אלא שהיתה מכורה ויוצאה, ראה ערכין כט ב.

1. א. כלומר: עד שתביא שתי שערות יש לה "אף קנס". והוא הדין מכר. ומשתביא שתי שערות עד שתיבגר, יש לה קנס ואין לה מכר. ביאר רש"י: מה ששינונו בברייתא "קטנה מבת שלש שנים", היינו משום קנס, אבל מכר